

1. Aallaqqaasiut

Kalaallit Nunaanni Timersoqatigiit Kattuffiata kalaallit inersimasut timiminnik atuisarnermikkut ileqqui, peqqutigisartagaat, aporfilu suunersut ukiuni 2021-2022-milu annerusumik misissuiffigai (Dalgas & Kreutzmann, 2022). Tassani paasisat aallaavigalugit inersimasut timiminnik aalatitsisarnerminni suut ileqqorineraat, suut kajumissuseqartitsissutigisarneraat suullu aporfigisarneraat pillugit Timersoqatigiit Kattuffiata nuna tamakkerlugu apeqqutit aalajangersimasut aallaavigalugit akiortugassanik nuna tamakkerlugu ingerlatsinissaq kissaatigilersimavaa. Taamaalillutik paasisaqarfigerusullugu timersornermi, timigissarnermi, timimillu atuinerni peqataaffiginnittarnerit qanoq sumiiffinni anguniagassanilu assigiinngitsuni agguataarneqarsinnaanersut.

2021-2022-mi misissueqqissaarnek aammalu apeqqutit akiortugassat tunngavigalugit misissuinerit Timersoqatigiit Kattuffiat suleqatigalugu suliarineqarlutillu ingerlanneqarput, ilisimallualikkanik toqqammavissaqalernissaq tassani anguniagaalluni, toqqammavissammi pigilernerisigut iliuusissat suliniutillu ingerlanneqarnissaannut tapertaalluarlutillu isumassarsiortitsillutillu pitsaassuseqartumik ingerlatsinnaanissamut atortussaqaalersitsisussaassammata Kalaallit Nunaanni Timersoqatigiit Kattuffiatu 2030-mut nunarsuarmi timimik aalatitsinerpaanissamut anguniagaanik tapertaassallutik. (Vision 2030: https://www.gif.gl/aalasa_dk).

Apeqqutinik akiortuilluni immersugassat suliarineqarput kalaallit timiminnik atuinissaminnut suut kajumissuseqassutigilertarneraat, ilaasalu suut peqqutigalugit timiminnik atuinissartik taamaatiinnartarneraat paasisaqarfiginerulerlugulu ilisimasaqarfiginerulernissaa anguniarlugu. Naak kalaallit peqqissusiannik paasiniaalluni siornatigut pitsaasunik misissuinerinik ingerlatsisoqartarsimagaluartoq (Larsen, et al., 2019) timersornikkullu ileqqut misissorneqarluareeraluatut (Eske, Forsberg, & Storm, 2020), taamaattoq kalaallit ilaasa timiminnik atuinissaminnut suut peqqutigisarneraat, soorlu ilaat soq annikinnerpaamik timiminnik atuisarnerisut annikitsuaqqamik taamaallaat ilisimasaqarfigaarput. Piumassuseqaalersitsisutaasartut, ulluinnarni inuuneq, inooriaatsimik tunuliaqutaasut, aporfiit timimillu atuinissamut periarfissat imminnut ataqatigiinnerinut tunngasut ilisimasaqarfigissallugit amigaatigineqarput. Tamakkua inuiaqatigiinni timimik atuinerulersitsinissaq pilersinneqassappat ilisimalissallugit pingaaruteqartuupput.

Misissuinermi uani anguniagaavoq Kalaallit Nunaanni inersimasut timimik atuinermikkut ileqquinik ilisimasaqalernissaq paasisaqalernissarlu, taakkununga ilanngullugit paasiniarneqarput peqqutaasut suuneri, periarfissat, aporfiit, inuiaqatigiinnilu inissisimaneq, ulluinnarni/sulinermi inuuneq aammalu timimik atuiiffusuni assigiinngitsuni peqataasarnermut ileqqoqarneq. Tamakkuninnga ilisimasaqarnerup sammivilimmik toraagaqartumillu qanoq suliniuteqartoqarsinnaaneranik ineriartortitsisoqarsinnaalersissavaa, taamaasillutillu ilisimasat kalaallit timiminnik atuinerulerlutillu timersortunut timigissartunullu peqataanerulernissaasa annertunerulersinniarnernanni iluaqutaasussaassallutik. Misissuineq ingerlanneqarnikuvoq Kalaallit Nunaanni Timersoqatigiit Kattuffia pitsaasunik ilisimasaqarluarluni toqqammavissaqarnerulerniassammata, nunarsuamilu nunatut 2030-mi timimik aalatitsinerpaanngornissamut pitsaassuseqartumik kattuffik ineriartortitsinissaminut toqqammavissaqarluarniassammata.

Misissuinermit sukumiisumik ilisimasaqarfigineqalerput

- Kalaallit Nunaanni innuttaasut inersimasut timiminnik atuillutik aalasarnermikkut ileqqui.
- Aalariaatsinut assigiinngitsunik aallussinissamut innuttaasut qanoq piomassuseqalertarnerat.
- Timimik atuinermik ileqqoqalernissamut periarfissaatitaasut innuttaasunut qanoq isumaqartiginersut (Soorlu pinngortitamut qanittumiinneq, atortunik piareersimasunik peqarneq aaqqissuussaasumillu neqeroorutit pigineqarneri).
- Inersimasut Kalaallit Nunaanniittut timimik atuinissaminnut aporfiiit suut annerusut minnerusulluunniit aporfisarneraat.
- Illoqarfiit nunaqarfiillu akornanni timimik atuilluni aalanissamut ileqqut qanoq assigiinngiaartiginerat.
- Suaaassutsip, ukiut, inuiaqatigiinni inooriaasiusup najukkallu sumiinnerata aallutassanut assigiinngitsunut peqataanissamut qanoq imminnut atalluinnartiginerat.
- Kalaallit Nunaanni innuttaasut timimik atuillutik aalanissaminnut ileqqui Danmarkimut naleqqiullutik qanoq inissisimanerat.

1.2 Atuarnissaanut ilitsersuut

Nalunaarusiap aallaqqaataani misissuinermit inernerit eqikkarneri allaaserineqarput, tamatuma kingorna periuserineqarsimasoq ingerlaasiusimasorlu nassuiaatigineqarlutik.

Tamatuma kingorna nalunaarusiap inerniliineri sukumiinerusut ataasiakkaat paasisaqarfiginiarlugit atuarneqarsinnaapput, taakkualu sumi aalanerup ingerlanneqartarneraneritut agguataarneqarsimallutik: sunngiffimmi aalaneq, ornitassamut sumuugaluarnersumut ingerlanermit aalaneq, sulinermit/ilinniarnermi angerlarsimaffimmilu aalaneq. Sunngiffimmi aalasarnerup ataani pinngortitamiilluni aalasarnerit immikkut inissalerlugit ilanngunneqarnikuupput, taamaasillutik aalasarnerit allat assigiinngitsorpassuit immikkut aallunneqartartut inissikkuminaatsinneqartut inissaqarsinnaallutik.

Tamakkua kingornatigut peqqissutsikkut ajornartorsiuteqarnermut innarluuteqarnermulluunniit attuumassuteqartumik aalanissamut ileqqoqarnerit sammineqarput, nalunaarusiallu naanerani Danmarkimi timimik aalatitsinissamut tunngatillugu nunatsinnut assersuuteqarnerit sammineqarput.

Nalunaarusiap quppernerini kingullerpaajupput bilagit assigiinngitsut sammineqarsimasunut assigiinngitsunut inernerusimasut takussutissartaat.

Nalunaarusiap aallaqqaataani misissuinermit inernerit eqikkarneri allaaserineqarput, tamatuma kingorna periuserineqarsimasoq ingerlaasiusimasorlu nassuiaatigineqarlutik.

Tamatuma kingorna nalunaarusiap inerniliineri sukumiinerusut ataasiakkaat paasisaqarfiginiarlugit atuarneqarsinnaapput, taakkualu sumi aalanerup ingerlanneqartarneraneritut agguataarneqarsimallutik: sunngiffimmi aalaneq, ornitassamut sumuugaluarnersumut ingerlanermit aalaneq, sulinermit/ilinniarnermi angerlarsimaffimmilu aalaneq. Sunngiffimmi aalasarnerup ataani pinngortitamiilluni aalasarnerit immikkut

inissalerlugit ilanngunneqarnikuupput, taamaasillutik aalasarnerit allat assigiinngitsorpassuit immikkut aallunneqartartut inissikkuminaatsinneqartut inissaqarsinnaallutik.

Tamakkua kingornatigut peqqissutsikkut ajornartorsiuteqarnermut innarluuteqarnermulluunniit attuumassuteqartumik aalanissamut ileqqoqarnerit sammineqarput, nalunaarusiallu naanerani Danmarkimi timimik aalatitsinissamut tunngatillugu nunatsinnut assersuuteqarnerit sammineqarput.

Nalunaarusiap quppernerini kingullerpaajupput bilagit assigiinngitsut sammineqarsimasunut assigiinngitsunut inernerusimasut takussutissartaat.

2. Eqikkaaneq

Kalaallit Nunaanni inersimasut timiminnik aalatitsisarnerisa misissuiffigineqarnerat ingerlanneqarpoq 2022-mi maajip juunillu qaammataanni apeqqutit akiortugassat atorlugit ingerlatsisoqarneratigut. Kalaallit Nunaanni e-boks atorlugu innuttaasunut inersimasunut 7.437-nut immersugassat nassiussorneqarput taamaasillutik immersuisussat qarasaasiakkut immersuisinnaasimallutik. Inuit 1.153-it misissuinermit peqataapput, tassa 16 procentimik amerlassusillit akiortuisimapput.

Misissuinermit timimik atuisarnikkut ileqqut assigiinngitsunut agguataarneqarput:

- *Sunnigiffimmi* timigissarlunilu timersornermik ingerlatsinermit tunngatillugu
- *Ornitassamut ingerlanermi* timimik atuneq soorlu cykilerluni arpalluniluunniit
- *Sulinermit ilinniarnermiluunniit* atasumik suliassat timimut ilungersunartut
- *Angerlarsimaffimmi* suliassanik isumaginninnermit attuumassuteqartumik timip aalatinnera

Sunnigiffimmi timip aalatinnera

Uani immikkoortumi misissuiffigineqarpoq Kalaallit Nunaanni inersimasut qanoq amerlatigisut (15-inik ukiulinniit ukioqqortunerit) assigiinngitsunut timersuutitut timigissarnernulluunniit pinngortitami ingerlanneqartunut peqataasarnersut (soorlu piniarnerit, aalisarnerit nuniannerit nunallu pissarititaanik katersinerit il.il.) Timersuutaasartut timigissaataasartullu ingerlanneqarsinnaasunut assigiinngitsunut 17-inut agguataarneqarsimapput (aallunneqartartunut assigiinngitsunut 90-inut attuumassuteqartut). Inernerit sukumiinerusumik sammeneqarput kapitalimi ima qulequtaqartumi 'sunnigiffimmi timimik atuinermut'.

Ingerlanneqartartut annersaraat 'illoqarfimmi nunaqarfigisamiluunniit pisuttuarnerit (ornitassamukarluni pisunnermit attuumassuteqanngitsut)', tassani inersimasut 80 procentii qaammataini kingullerni 12-ini ikinnerpaamik ataasiarlutik pisuttuarsimapput, angutit arnallu assigiinngissusiat nikingavallaanngilaq. Aallunneqartartut aappaattut pingajuattullu inissisimasoq tassa Kalaallit Nunaanni inersimasut 47 procentiisa 43 procentiisalu qaammataini kingullerni 12-ini aallussimasaraat 'timimik atuilluni pinnguarneq spilernerluunniit' kiisalu 'sunnigiffimmi aallutassat allat' soorlu sanalunnerit, iganerit nerisassiornerillu, nipilersornerit il.il. 'Timimik atuilluni pinnguarneq spilernerluunniit' kiisalu 'sunnigiffimmi aallutassat allat' pineqartillugit arnat amerlanerit taakkunannga aallussisarsimapput.

Misissuinerit aamma paasinarsisippaat kalaallit arnat angutitut sanilliullutik amerlanerusut makkuninnga aallussinerusartut 'timigissartarfiit timimillu sungiusarneq', 'illoqarfigisami nunaqarfigisamiluunniit arpannerit', 'eqaarsarnerit' 'isumaliortaatsikkut sungiusarnerit' aammalu 'qitinneq'. Akerlianilli angutitut peqataaffigineqarnerusarput 'iligiikkaarluni arsalerisarnerit', 'imaani aallutaqarnerit', 'cykilernerit', allallu timersuutit aallunneqartartut kiisalu 'arsariaatsit allat'. Illoqarfinni nunaqarfinniluunniit pisuttuartsimasut ukiumikkut nikingassuteqarpallaanngillat, kisiannili 'timigissartarfirmiissimasut timiminnillu sungiusarsimasut', 'illoqarfimminni nunaqarfimminni arpassimasut', 'eqaarsarsimasut', 'iligiikkaarlutik arsalerisimasut' ukiumikkut agguataarnerisa nikingassutaat assigiinngissuteqarnerullutik. Taakkunanimi taasani sisamaasuni inuusuttut (15-24-nik ukiullit)

akunnattunik ukiulinnut ingammillu 60-init amerlanernilluunniit ukiulinnut sanilliullutik amerlanerujussuugamik.

'Timigissartarfimmiinneq timimillu sungiusarneq' 'illoqarfinni pingaarnersaasumi' aallunneqarnerujussuuvoq, inersimasullu akornanni 'illoqarfissuarpalaarnerusuni' (48 procentit aamma 45 procentit), tamanna 'najugaqarfinni anginerulaartunut' aammalu 'najugaqarfinni minnerusuniittunut' (32 procentit aamma 36 procentit) sanilliullugit aallunnerusarpaat. Inunnit qaammatini kingullerni 12-ini ikinnerpaamik ataasiarlutik 'eqaarsaarsimasunut' sanilliukkaanni tamanna killormut inissisimavoq, tassa inersimasut affaat sinnilaarlugit amerlatigisut 'najugaqarfinni najugarfinnilu minnerusuni' najugaqartut (52 procentii) ukiup kingulliup ingerlanerani eqaarsaarsimammata, 'illoqarfii pingaarnersaanni' najugaqartut ikinnerpaajullutik (24 procentiullutik). Taamatuttaaq ippoq 'iligiikkaarluni arsarnermi', 'immami aallutaqartartuni' 'qitinnermullu' tungasuni, inersimasut taakkuninnga aallussisartut amerlanersaat 'najukkani minnerni' aallussisartuupput.

Immikkut timersuutini, timigissaataasartuni aalallunilu aallunneqartartuni Kalaallit Nunaanni inersimasut ukiuni kingullerni aalluttagaat tassaaneruvoq 'pisuttuarnerit akunnattumik sukkassuseqartut' tassa inersimasut amerlanersaasa (61 procentit) ikinnerpaamik ukiumut ataasiarlutik aallutarisarpaat. Taakkununnga tullinnguullutik 'nukkassarnerit', 'qasujaallisarnerit' aammalu 'illoqarfinni nunaqarfinniluunniit arpannerit', inersimasut sisamararterutaasa ukiuni kingullerni aallussimasutut nalunaarutigisimavaat. Akulikinnerusumik aallunneqartartut imaappoq ikinnerpaamik sapaatip-akunneranut marloriaq 'akunnattumik sukkassuseqarluni', 'nukkassarnerit', 'qasujaallisarnerit' kiisalu 'timigissarluni eqaarsaarnerit' aallunneqartarput.

Pinngortitami aalluttakkat

Kalaallit Nunaanni timimik aalatitsilluni aallunneqartartut amerlanersaat pinngortitami ingerlanneqartarput timersuutitut timigissarnermilluunniit taaneqarsinnaaneq ajortut. Tassaasinnaapput 'qaqqani pinngortitamilu pisunnerit pisuttuarnerillu', taannalu silami aallunneqarnerpaasarpoq, Kalaallit Nunaannilu inersimasut pingasuugaangata marluk (67 procentit) ukiuni kingullerni taamatut aallussisarsimapput. Misissuinerit aamma takutippaat aalisarnerit piniarnerillu ingammik angutinit aallunneqartartuusut, nuniannerit, nunap pissarititaanik katersinerit, pupittarnerit, mannissarnerit il.il. arnanit aallunneqarnerusartut. Taakkua saniatigut arnat arlalissuit qaammatit aqqaneq-marluk kingulliit ingerlanerini tamanna aallussimasarpaat (70 procentit). Pinngortitami ileqqusumik aallunneqartartut quppernemi 29-32-mi 'pinngortitami aallunneqartartuni' atuarneqarsinnaapput.

Aalaneq, timersorluni timigissarluni pinngortitamilu aallussilluni

Sunnigiffimmi timimik atuilluni ileqqut atorneqartartut misissuineri assigiinngitsunut pingasunut agguataarneqarput: 1) 'aalaneq', 2) 'timersorluni timigissarlunilu aalaneq' aammalu 3) 'pinngortitami aalaneq'. Immikkoortunut taakkununnga ilanngunneqassagaanni taava aalanermik ileqqoqarneq pineqartut arlaannik sapaatip-akunneranut ikinnerpaamik ataasiarluni aallussisimasoqartariaqarpoq.

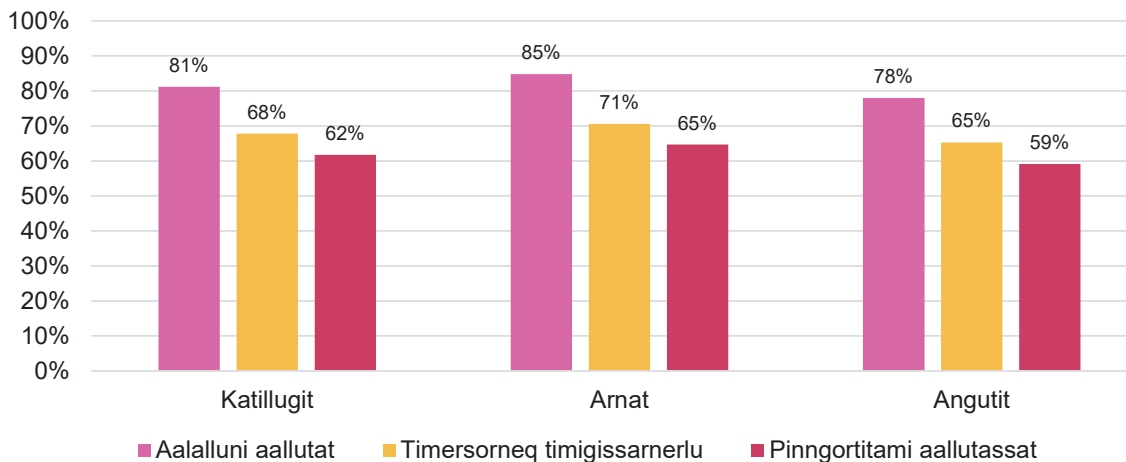
- 'Aalaneq' aalanerit assigiinngitsut 19-it akornanniittunut minnerpaamik ataatsimut aalaakkaasumik aallussisimasoqartariaqarpoq, kiisalu pinngortitami aalanerit 'qaqqami/

pinngortitami pisuttuarnerit pisunnerilluunniit 'sisoraatit pisuutit/qaqqasiutit' atorlugit ingerlatsisimasariaqarluni.

- 'Timersorluni timigissarluniluunniit aalaneq' aalaakkaasumik aallunneqartartunut 19-iusut akornanni 15-ineersut arlaat ataaseq aalluttaraanni kiisalu aallunneqartartoq 'illoqarfimmi/nunaqarfimmi cykilterarnej' ilanngunnagu.
- 'Pinngortitamik aallussineq' sapaatip-akunneranut ikinnerpaamik ataasiarluni pinngortitami aallussisarnej misissuinermi pineqarpoq, tassa pinngortitamiinnermi ingerlatanut sunulluunniit attuumassuteqartussaalluni.

Kalaallit Nunaanni inersimasut misissueqqissaarfigineqarneranni paasinarsivoq arnat angutitut sanilliullugit amerlanerusut aalaakkaasumik timiminnik atuillutik aallussisartuusut. Tassa arnat inersimasut 85 procentii, 71 procentii aammalu 65 procentii 'timiminnik atuilluarlutik aalasarput', 'timersorlutillu timigissartartuupput' kiisalu 'pinngortitami timiminnik atuilluarlutik'. Kalaallit Nunaanni angutitut sanilliussissagaanni taava angutit 78 procentii, 65 procentii aammalu 59 procentii taakkuninnga aallussisartuupput. Sukumiinerusumik misissuigaanni taava kikkut 'timiminnik atuilluarlutik aalasarnerisut', 'timersorlutillu timigissartartuunissaminut' kiisalu 'pinngortitami timiminnik atuilluarluunissaminut' periarfissaqarnerussarnerisut naatsorsueqqissaarnikkut arnat angutillu immikkooruteqarnerisut takuneqarsinnaanngilaq, tassa ukiui, sulerisuunerit, sumi najugaqarneri sumilu inunngorsimaneri (Kalaallit Nunaanni avataaniluunniit) aallaavigissagaanni ataavartumik aallussisartut misissussagaanni tamakkua iluaqutaanersut takuneqarsinnaanngilaq.

Takussutissiaq 1 – Kalaallit Nunaanni inersimasut timimik atuillutik aalasarnerat, timersortarlutik aalaakkaasumilluunniit pinngortitamiittarnermikkut.

N=1.153

'Timimik atuilluni aalasarnerit' kiisalu 'timersorneq timigissarnerlu' aallunneqartorujussuupput, pingaartumik 15-24-nik, 25-34-nik, 35-44-nik ukiullit akornanni aammalu 45-59-inik ukiullit akornanni. 60-iniilli ukiullit utoqqaanerillu akornanni allaaneruvoq, taakkua ukioqatigiaanut allanut sanilliullugit 15-20 procentpointinik

ikinnerusut 'aalaneq' aammalu 'timersorneq timigissarnerlu' aalluttarmassuk. Illuatungaanili misissuinerup takutippaa 'pinngortitamiinnermi timimik atuineq' ukioqqortusiartornermi annertunerulersartoo, tassa Kalaallit Nunaanni 60-iniit utoqqaanerillu akornanni pinngortitami timimik atuinertit aalaakkaanerulertarput.

Naatsorsueqqissaarnerit takutippaat Nuummi inersimasunut naleqqiullugu 'najugaqarfinni annerni' 'timimik atuilluni aalaneq' aammalu 'timersorneq timigissarnerlu' annikinnerusumik aallunneqartartoo. Inersimasunullu Nuummi najugaqartunut sanilliullugu 'qitiusumik illoqarfiusuni' 'timersornerup timigissarnerullu' aallunneqarnissaat annikinneroqaaq. Illuatungaanili takuneqarsinnaavoq 'qitiusumik illoqarfiusuni', 'najugaqarfinni annerulaartuni' aammalu 'najugaqarfinni minnerusuni' 'pinngortitami aallutaqartarneq' Nuummi inersimasunut naleqqiullugu aallunneqarnerusartoo. Taakkua inernerit quppernerit 29-36-mi atuarneqarsinnaapput.

Aaqqissuussaaneq

Sunnigiffimmi aalaakkaasumik timimik atuilluni aallussisarnerit amerlanerpaartaat 'nammineq aaqqissukkamik nammineeirluniluunniit' ingerlanneqartarput. Inersimasut pingasuugaangata marluk (68 procentiisa) taamatut aallusaqartarnerit nalunaarutigisimavaat. Taakkunanili arnat 12 procentinik angutininnaanniit amerlanerupput, aalaakkaasumillu timimik atuilluni aallussisarnerit peqatigiiffinni aallunneqartartut amerlanerpaanut tullersortaapput (21 procentii). Danmarkimi peqatigiiffinni timersuummik aallussisartut Kalaallit Nunaannit amerlanerusarput 27 procentiugamik. Akerlianilli timimik atuinissamut suliffeqarfik Kalaallit Nunaanni Danmarkimut sanilliullugu sunniuteqarnerujussuavoq. Kalaallit Nunaanni inersimasut 12 procentii aalaakkaasumik suliffeqarfimmik aaqqissugaanik timersortarput, taamatut aallussisartut Danmarkimi 5 procentiinnaasut. Nalunaarusiami quppernerit ukua takusigit 37-41 aamma 82.

Ukiup qanoq ilinera malillugit aallunneqartartut

Aallunneqartartut aasakkut ukiukkullu silap assigiinngilluinnartarnera pissutigalugu Kalaallit Nunaanni inersimasut sunngiffimmini aallusinnaasaat assigiinngittartorujussuavoq. Aallunneqartartut ilaat ukioq naallugu aalaakkaanerusumik peqataaffigineqarsinnaasartut. Taakkununga ilaalluni 'nukkissartarnerit' 'nalunnguarterneq' 'timigissarluni eqaarsarneq' aammalu 'qasujaallisarluni sungiusarterneq' aallunneqartartut allat soorlu 'akunnattumik sukkasuseqartumik pisuttuarnerit', 'illoqarfimmi/nunaqarfimmi cykilerit', 'illoqarfimmi/nunaqarfimmi arpannerit' ukiup qanoq ilinera malillugu aallunneqartarnerat assigiinngiaartorujussusartut.

Pingortitamili timimik atuinertit ukiup qanoq ilinera malillugu assigiinngittartorujussuupput, assersutigalugu 'aalisartarnerit', piniartarnerit', qaqqani/pinngortitami pisuttuarnerit' aasaanerusumi aasallu naajartornerani ukiup qaammataaniit aallunneqarnerusarput. Ukiup nikerarnerata nalaani aallunneqartartut suunersut sukumiinerusumik quppernerit 33-38-mi atuarneqarsinnaapput.

Ornitassamukartilluni timimik atuineq

Misissuinerit ornitassamut ingerlaariaatsit assigiinngitsut soorlu pisunnerit, arpannerit imaluunniit cykilerit pineqarput. Kalaallit Nunaanni inersimasut akornanni

ornitassamukartilluni pisunneq assut atugaavoq. Inersimasut 42 procentiisa oqaatigaat sapaatip-akunneranut ulluni tallimani amerlanerniluunniit pisuttarlutik, pisiniarfiliarnerminni, paaqqinnittarfiliarnerminni, sunngiffimmi aallutanukarnermi, ikinngutinut ilaqtanulluunniit pulaartarnerminni. Misissueqqissaarnerup aamma takutippaa 8 procentit ornitassaminnukartillutik pisunngisaannartut imaluunniit aamma 14 procentit qaqutikkut sapaatip-akunneranut ataasiarlutik ornitassaminnukartillutik pisuttarlutik. Arpalluni cykilerluniluunniit orniguttarneq saassagutsigu misissueqqissaarnerup takutippaa inersimasut 17 procentii aammalu 11 procentii arpallutik cykilerlutilluunniit sapaatip-akunneranut ataasiarlutik akuttunerumilluunniit ingerlasartut. Matumani aamma maluginiartariaqarpoq Kalaallit Nunaanni inersimasut 7 procentii sapaatip-akunneranut pingasoriarlutik akulikinnerumilluunniit arpanngikkunik cykilertartut.

Misissuinerup aamma takutippaa illoqarfik nunaqarfilluunniit mikinerugaluttuinnartillugu, taava ulluinnarni ornitassamut pisuttarneq atugaanerusartoq. Tamannalu tupaallannangilaq pisiniarnissamut, paaqqinnittarfiliarnissamut, sunngiffimmilu neqeroorutinut ornigunnissamut il.il. ungisippallaarneq ajormat. Quppernarni 59-64-imi Kalaallit Nunaanni ornigulluni timimik atuisartut qassiunersut misissuisimanermeersut takuneqarsinnaapput.

Suliffimmi/ilinniarfimmi aalasarneq

Kalaallit Nunaanni inersimasut katikkaanni taava sisamararterutaat sapaatip-akunneranut pingasoriarlutik akulikinnerumilluunniit ilinniarnerminni sulinerminniluunniit suliassaminnut tunngatillugu timimik sakkortuumik atuisariaqartarput (27 procentii). Taakkua 15 procentii sapaatip-akunneranut tallimariarlutik akulikinnerumilluunniit ilinniarnerminnut atatillugu sakkortuumik timiminnik atuisariaqartartuupput. Taakkununga ilanngullugu misissueqqissaarnerup takutippaa innuttaasuni inersimasut affai sinnerlugit sulinerminni ilinniarnerminniluunniit sapaatip-akunneranut ataasiarlutik akuttunerumik timimut sakkortusinnaasumik aallutaqartartut. Taamaattumik sapaatip-akunneranut ataasiarluni sulinermut ilinniarnermulluunniit tunngatillugu timimik sakkortuumik atuneq Kalaallit Nunaanni inersimasut akornanni nalinginnaasuvoq.

Inersimasut sisamaagaangata pingasut 'akunnattumik sivilissusilimmik ilinniarsimasaminnik suliffeqartut imaluunniit sivilunerumik ilinniagaqartut' misiginngisaannarpaat (45 procentit) imaluunniit sapaatip-akunneranut ataasiarnerminngaanniit akuttunerumik timimut ilungersunarsinnaasumik sulinerminnut attuumassuteqartumik suliassaqartarlutik (31 procentit). Inersimasulli 'ilinniarsimangitsutut sulisut' 13 procentii 17 procentiilu sapaatip-akunneranut ataasiarlutik akuttunerumilluunniit timimut ilungersunarsinnaasumik suliagarneq ajorput. Inersimasut ikinnerpaat sapaatip-akunneranut ulluni tallimani amerlanerniluunniit timimut ilungersunarsinnaasumik suliagaqartarput, 'ilinniarnerup nalaanni' (5 procentit), inersimasulli tallimariaammik arfinileriaammilluunniit taamatut atugaqartartut tassaapput 'ilinniarsimangitsutut suliffillit' (33 procentit). Quppernarni 65-68-mi Kalaallit Nunaanni kikkut qanorlu amerlatigisut timimut sakkortuumik suliffeqartut ilinniagaqartulluunniit pillugit misissueqqissaarnerit inernerit takuneqarsinnaapput quppernarni 65-68-mi.

Angerlarsimaffimmi aalaneq

'Igameq, nerriviianeq, erruineq' arnat inersimasut sisamaagaangata pingasut sapaatip-akunneranut tallimariarlutik amerlanerusuniluunniit suliarisarpaat (72 procentit) angutit inersimasut affaasa missaat (53 procentit) isumaginnittartut. 'Iganerup, nerriviianerup, erruinerullu' angutininut sanilliullugu arnanit isumagineqarnerusarnera aamma illuatungaartigut takuneqarsinnaavoq, angutit 7 procentii nalunaaruteqarsimagamik 'igameq, nerriviianeq erruinerlu' suliarinnngisaannarlugit qaqutikkuunnarlunniit isumagisarlugit, arnat inersimasut 2 procentii taamaaliorneq ajortut. 'Eqqiaanermut' aamma 'atisanik errorsinermut' tunngatillugu angerlarsimaffimmi timimik atuisarnerni arnat amerlanerujussuit taakkuninnga suliaqartartuupput. Kisiannili 'illumi suliaassanut allanut' tunngatillugu soorlu illup aserfallatsaaliorneqarnissaanut, umiatsiamut, angallataasunut, qimminik paarsinissamat, pisat salinnissaannut allanullu 'nammineerluni isumagisassanut' tunngatillugu angutit arnanut sanilliullugit amerlanerusut tamakkuninnga isumaginnittartuupput. Taamaasilluni angutit 35 procentii sapaatip-akunneranut pingasoriarlutik akulikinnerusumilluunniit angerlarsimaffimmi isumagisassanik allanik suliarinnittartuusarput, arnat 21 procentii tamakkuninnga suliaqartartut. Taakkuninngalu arnat 23 procentii angutillu 9 procentii taagorneqartunik kingullernik isumaginninneq ajorput. Quppernerni 69-73-imi inersimasut angerlarsimaffinni timiminnik aalatitsillutik isumaginnittarnerannut tunngasut atuarneqarsinnaapput.

Timimik aalatitsinissamat kajumissaataasut

Suliasat assigiinngitsut misissuiffiqineqarnerini aallussinissamat tunngavigineqartarput 'peqqinnissaq' (peqqissuuniarlunga peqqinnerulerniarlungaluunniit), 'kajumigigakku' (aallutissallugu nuannarigakku) aammalu 'iluarusunnissaq' (imminut iluarusutsikkusullunga) pequtigineqarluartarput, pequtigineqartartunilu taakkunani 4,5-it skalami 1-miit 5-imiupput, inersimasut timimik atuinissaannut isumaqataaangilluinnarnerminngarnit isumaqataalluinnartuunissamat naliliisarneq aallaavigissagaanni. Misissuinerup aamma takutippaa pequtaatinneqartartut 'imminut allanullu unammineq', 'isikkorikkumalluni isikkoriinnarusulluniluunniit', 'pissanganartorsiorusulluni' aammalu 'aallutassap aallunnissaa ileqqutoqaammat' agguaqatigiisitsinerni ikinnerpaanik nalilerneqarsimavoq 3,7-imiillunilu aamma 3,5-imiikkami. Aallunneqarnerisali suuneri apeqqutaallutik kajumilernerulernissamat pequtaasut assigiinngitsorujussuarmik sunniuteqartarput.

Assersuutigalugu unammerusunnermut tunngatillugu ('imminut allanullu unammiliarluni') 'iligiikkaarluni arsariaatsini' agguaqatigiinnera 4,5-iusoq aammali 'eqaarsaarnermut' 4,1-iulluni, 'arpannermut' 4,0 kiisalu timigissartarfinnut timilu atorlugu sungiusarnermut' tunngatillugu 3,8. 'Iligiikkaarluni arsariaatsini' 'peqqissuunnissaq peqqissuuginnarnissarlu', 'eqaarsaartartunit', 'timigissartarfinnut timilu atorlugu sungiusarnermut', aammalu 'arpannermut' naleqqiullugit pequtigineqarnera annikinnerujussuavoq. Sunngiffimmi timimik atuilluni aalanissamat kajumilertitsissutaasartut suunersut sukumiinerusumik nassuiarneqarput quppernerni 42-47-mi.

Timip aalatinnissaanut periarfissat

Kalaallit Nunaanni inersimasut arlallit assigiinngitsunik aallussinissaminnut sunillu aallussaqaarnissaminnut najugaqarfimminni periarfissagissaartuunerarlutik isumaqataalluinnarput. Periarfissalli suunerinik misiginerit sumi najugaqarnermut ukiullu

agguaqatigiinnerinut tunngatillugu assigiinneqaat.

Assersuutigalugu 'illoqarfiit pingaarnersaanni' inersimasut 67 procentiisa nalunaarutigaat 'illup iluani timersuutini aallussaqaarnissamut' periarfissagissaqaalutik, 'najugaqarfinni annerulaartuni minnernilu' najugaqartut 47 procentiinut naleqqiullutik. Taamatuttaaq timigissartarfinni timigissarnissamut periarfissagissaarnermik naliliinerit aamma misissuinerimi assigiinnigissuteqarput. 'Illoqarfiit annersaanni' inersimasorpasuit naliliippat 'timigissartarfinni' timigissarnissaminnut periarfissagissaartuullutik (62 procentit) inersimasunut 'najugaqarfinni annerulaartuni minnernilu' najugaqartunut sanilliullutik (32 procentit). Tamannali killormut inissisimavoq 'pinngortitami qaqqanilu', 'imaani' aammalu 'pisuttarfinni pisuffissianilu', 'angerlarsimaffimmi' periarfissagissaarnerit eqqarsaatigissagaanni. Tassani inersimasut 'najugaqarfinni annerulaartuni minnernilu' najugallit naliliisimapput aallutassani taakkunani sisamani allaniittunut naleqqiullutik periarfissagissaartuullutik.

Misissuineruttaaq paasinarsisippaa 'pinngortitami qaqqanilu', 'angerlarsimaffimmi', aammalu 'aqqusinerni', 'pisuttarfinni, pisuffissianilu' periarfissat angutini arnanut sanilliullugu naammaginarinneqaannginnerusut. Inersimasuunerusut 'pinngortitami qaqqanilu', 'imaani' kiisalu 'angerlarsimaffimmi' timimik atuinissaminnut inuusunnerusunut naleqqiullutik periarfissagissaarnerupput. Quppernerna 49-52-imi inersimasut sunngiffimminni timiminnik atuinissaminnut qanoq periarfissagissaartiginerannut tunngasut sukumiinerusumik paasisaqarfigineqarsinnaapput.

Aalanissaamut aporfiusut

Kalaallit Nunaanni timimik atuinernissamut aporfittut patsisit annersaraat 'suliffiga ilaqtakkalu piffissamik atuiiffiginissaat pingaartinnerugakku', 'silap qanoq innera aporfigisarakku', 'nukissaaleqillungalu qasusarnermik'. Inersimasullu illoqarfiit annersaanni najugaqartut taakkunannga aporfeqartarnerat takussaanerpaajuvoq. Inersimasut najugaqarfinni annerulaartuni minnernilu najugallit aporfiginerusarpaat (illoqarfiit annersaanniittunut najugaqarfinnilu annerniittunut naleqqiullutik) sunngiffimminni annerusumik timiminnik atuinernissaminnut soqutiginnittuunnginnertik.

Angutit arnanut sanilliullugit amerlanerit sunngiffimminni timiminnik aalatsinerulernissaminnut tunngatillugu makkua aporfiginerusarpaat 'piffissamik tiguvallaarami', 'innarluuteqarama aaqqinneqarsinnaanngitsumillu nappaateqarlunga' kiisalu 'sila arlalitsigut aporfiliisarami'. Misissueqqissaarnerup paasinarsisippaa angutit arnanut sanilliullugu amerlanerit naliliisartut sunngiffimminni timimik atuinernissaminnut soqutiginnigatik. Akerlianilli Kalaallit Nunaanni angutit arnanut sanilliullugit annikinnerusumik ukua patsisigisarpaat 'ajoqusernissara annilaangagigakku', 'peqataalernissamut tulluuttuunnginnissara ernumagigakku', 'timimik atuinernissaminnut tunngatillugu atortussanik sumiiffissanillu amigaateqarama', najugaqarfinni aallukkusutakka aallussinnaannginnakkat' aammalu 'aallutassamik uannut tulluuttumik nassaarsinnaannginnama'. Sunngiffimmi timi atorlugu aallussinerulernissamut aporfittut suunersut sukumiinerusumik paasisaqarfigineqarsinnaapput quppernerna 53-58-imi.

Kalaallit Nunaanni timimik atuinernissamut aporfittut patsisit annersaraat 'suliffiga ilaqtakkalu piffissamik atuiiffiginissaat pingaartinnerugakku', 'silap qanoq innera aporfigisarakku', 'nukissaaleqillungalu qasusarnermik'. Inersimasullu illoqarfiit annersaanni

najugaqartut taakkunanga aporfeqartarnerat takussaanerpaajuvoq. Inersimasut najugaqarfinni annerulaartuni minnernilu najugallit aporfiginerusarpaat (illoqarfiit annersaanniittunut najugaqarfinnilu annerniittunut naleqqiullutik) sunngiffimminni annerusumik timiminnik atuinerunissaminnut soqutiginnittuunnginnertik.

Angutit arnanut sanilliullugit amerlanerit sunngiffimminni timiminnik aalatitsinerulernissaminnut tunngatillugu makkua aporfiginerusarpaat 'piffissamik tigusivallaarami', 'innarluuteqarama aaqqinneqarsinnaanngitsumillu nappaateqarlunga' kiisalu 'sila arlalitsigut aporfiliisarami'. Misissueqqissaarnerup paasinarsisippaa angutit arnanut sanilliullugu amerlanerit naliliisartut sunngiffimminni timimik atuinerulernissaminnut soqutiginnigat. Akerlianilli Kalaallit Nunaanni angutit arnanut sanilliullugit annikinnerusumik ukua patsisigisarpaat 'ajoqusernissara annilaangagigakku', 'peqataalernissamut tulluuttuunnginnissara ernumagigakku', 'timimik atuinerulernissannut tunngatillugu atortussanik sumiiffissanillu amigaateqarama', najugaqarfinni aallukkusutakka aallussinnaannginnakkit' aammalu 'aallutassamik uannut tulluuttumik nassaarsinnaannginnama'. Sunngiffimmi timi atorlugu aallussinerulernissamut aporfiit suunersut sukumiinerusumik paasisaqarfigineqarsinnaapput quppernemi 53-58-imi.

Peqqissutsikkut ajornartorsiuteqarnerit aalanissamulluunniit innarluuteqarnerit kinguneri

Misissuinermi peqataasut 62 procentiisa nalunaarutigaa 'peqqissutsimikkut sivisunerusumik ajornartorsiuteqaratillu innarluuteqartuunatik'. Ataatsimut naliliissagaanni Kalaallit Nunaanni inersimasut 15 procentiisa nalunaarutigaa 'nappaateqarlutik aaqqissinnaanngitsumik', peqataasut 11 procentii 'isiginiarnermikkut innarluuteqarlutik', 5 procentiilu 'tusaaniarnermikkut innarluuteqarlutik'. 7 procentit 'timip tamakkiisumik atornissaa angusinnaajunnaarsimavaat', 5 procentillu nalunaarutigisimavaat 'isumaliortaatsimikkut nappaateqarlutik/pissusilersortarnikkut ajoquteqarlutik'. Misissuinerup takutippaa 'ataavartumik nappaateqarnek' angutini arnanilu assigiinngissuteqartoq, arnat 10 procentiisa tamanna patsisaaneraraat angutit 19 procentiisa tamanna aporfiginerarpaat.

Misissuinerup takutippaa innuttaasut ikinnerusut peqqissutsimikkut ajornartorsiortuullutillu innarluuteqartuusut, 'timiminnik aalatitsilluartuusut', 'timersornermik timigissarnermillu aallutaqartuusut' kiisalu 'pinngortitamiilluartuusartut' inunnut sivisunerusumik peqqissutsiminnik ajornartorsiuteqaratillu innarluuteqanngitsunut sanilliutissagaanni. Erseqqissumik oqaatigalugu inersimasut 6, 9 aammalu 7 procentpointinik ikinnerusut sivisunerusumik peqqissutsimikkut ajornartorsiuteqarsimasut innarluuteqartulluunniit 'timiminnik atuilluartuupput', 'timersortartuupput timigissartartuullutillu' kiisalu 'pinngortitamiilluartartuupput', inersimasunut sivisunerusumik peqqissutsimikkut ajornartorsiuteqarsimanngitsunut innarluuteqanngitsunullu sanilliukkaanni. Immikkoortut arfineq-pingajuaanni sivisunerusumik timiminnik ajornartorsiuteqarsimasut innarluutillilluunniit timiminnik atuinerannut tunngasut paasisaqarfigineqarsinnaapput. Taakkununga tunngatillugu timimik aalatitsinerit atuinerillu inersimasut isumaliortaatsimikkut peqqissusiannut tunngatillugu qanoq ataqtigiittoqarnerisq paasisaqartoqarsinnaavoq.